10.53587/25792865-2024.12-61

ԴՐԱՄԱՐԿՂԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈՐՁԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Մամիկոնյան Կ.Հ , Ստեփանյան Լ.Ս.
Փորձաքննությունների ազգային բյուրո,
Երևան, Հայաստան

Հոդվածում քննարկվում է դրամարկղային գործառնությունների արտացոլման ճշգրտության ու թափանցիկության մեթոդաբանության խնդիրները փորձագիտական հետազոտությունների անցկացման համատեքստում:

Դրամարկղային գործառնությունների վերահսկման դերը ներկայիս սոցիալ-տնտեսական պայմաններում գնալով կարևորվում է և՛ ձեռնարկատիրության մեջ, և՛ պետական վերահսկողական համակարգում, և՛ հասարակության պարզագույն սոցիալիական պահանջմունքներում, հատկապես, երբ տնտեսական հարաբերություններն արագորեն զարգանում են՝ արձանագրելով տրանսֆորմացիաներ: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը նոր հնարավորությունների պահանջ է թելադրում վերահսկողության, հաշվետվողականության և ընթացակարգերի իրականացման արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, գործող մեթոդները հաճախ չեն բավարարում արդի պահանջներին, ինչն արտահայտվում է առաջացած մեթոդաբանական և տեխնոլոգիական վերահսկողական մեխանիզմների խնդիրներով, որոնք էլ դառնում են խոչընդոտ դրամարկղային գործառնությունների արտացոլման ճշգրտության ու թափանցիկության համատեքստում:

Բանալի բառեր. *դրամարկղային գործառնություն, բանկ, վճարահաշվարկային համակարգ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, փորձաքննություն:*

Դրամարկղային գործառնությունների փորձագիտական հետազոտությունների հիմնական մեթոդական խնդիրներին բնորոշ են՝ տվյալների հավաքագրման և մշակման խնդիրները, վերլուծական գործիքների անբավարարությունը, նորմատիվային կարգավորումների հստակեցման անհրաժեշտությունը, մարդկային գործոնի ազդեցությունը և այլն:

Այսպես. դրամարկղային գործառնությունների ընթացքը ենթակա է մարդկային միջամտական սխալների, որոնք հնարավոր չէ լիովին բացահայտել՝ առանց արդի տեխնոլոգիական միջոցների: Վերջին հաշվով, ցանկացած համակարգում կա մարդկային գործոնի ազդեցության ռիսկ, ինչը կարող է խոչընդոտ հանդիսանալ գործառնությունների օբյեկտիվության համար: Օրինակ, տվյալների հավաքագրման համակարգերում հնարավոր են կրկնօրինակներ կամ անճշտություններ, որոնք խախտում են տվյալների ամբողջականությունը, իսկ ավանդական գործիքները չեն ապահովում բավարար ճշգրտություն և հաճախ չեն համապատասխանում ժամանակակից տեխնոլոգիաների

Թղթակցական հասցեն՝ Մամիկոնյան Կարեն Հովհաննեսի, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի գիտական հետազոտությունների և տեխնիկական փորձարկումների համակարգման բաժնի պետ, տնտեսագիտական և հաշվապահական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ, Հայաստան, ք.Երևան, Իսակովի պող., 24, e-mail: mamikonyankaren@gmail.com

պահանջներին: Եվ, ընդհանուր առմամբ, կանխիկ հոսքերի կառավարումը դեռևս չի բավարարում լիարժեք թափանցիկության պահանջներին, ինչը հանգեցնում է կոռուպցիոն ռիսկերի, և բացի այդ՝ գործող նորմատիվների ու կանոնակարգերի որոշ դրույթների պահանջներ արդեն իսկ հետ են մնացել ժամանակակից տնտեսական իրականությունից:

Անկանխիկ շրջանառության խթանումը սովորաբար հիմնավորվում է **ֆիսկալ թափանցիկության, կոռուպցիայի նվազեցման, ստվերային տնտեսության կրճատման** հայտնի սկզբունքներով: Նշված սկզբունքների բովանդակության շրջանակներում անկանխիկ գործարքները (վճարումները)՝ հեշտացնում են հաշվետվողականությունն ու ֆինանսական հոսքերի վերահսկումը (նպաստում են հարկերի հավաքման արդյունավետության բարձրացմանը), նվազեցնում են կոռուպցիոն ռիսկերի նկատմամբ խոցելիությունը (քանի որ յուրաքանչյուր գործարք կրում է վերահսկման և հետագծելիության հստակ մեխանիզմներ), և վերջապես, անկանխիկ տնտեսության աճը նպաստում է ստվերային տնտեսության կրճատմանը՝ դարձնելով տնտեսության բոլոր սուբյեկտների գործունեությունն առավել թափանցիկ:

Անկանխիկ գործառնությունների իրականացման գործընթացը, չնայած իր բազմաթիվ առավելություններին, ունի նաև որոշակի բացասական կողմեր, դրանցից հիմնականներն են՝

– անձնական և ֆինանսական տվյալների անվտանգության և գաղտնիության հարցերը (այս առումով կիբերանվտանգության միջոցառումները միշտ պետք է բարձր մակարդակի վրա լինեն),

– բանկերի և վճարահաշվարկային համակարգերի կողմից սահմանված անկանխիկ գործառնությունների համար գանձվող միջնորդավճարներն ու հավելյալ ծախսերը (ինչը կարող է ծանրաբեռնել օգտատերերին),

– արժութային տարբերությունները և փոխանակման միջնորդավճարները (սրանք կարող են էական ազդեցություն ունենալ գործարքի գումարի վրա):

– գործարքների կեղծման ռիսկերի առաջացումը (բավարար հսկողական մեխանիզմների բացակայության պայմաններում՝ վճարման իրական աղբյուրի կամ վաճառողի ապրանքի (ծառայության) իրական շուկային համակցված լինելու տեղեկատվությունը ստուգելու անհնարինության դեպքում),

– մարդկանց որոշակի խմբերի ներգրավման դժվարությունները (հատկապես տարեցները և տեխնոլոգիական հմտություններ չունեցողները),

– անկանխիկ համակարգերի նկատմամբ վստահությունը (վերջինս արտահայտվում է մարդկանց որոշակի խմբերի անկանխիկ տնտեսությանը ներգրավման դժվարություններով, քանի որ կանխիկ գործարքների դեպքում դրանք ավելի հեշտ են վերահսկելի),

– ֆինանսական և բանկային ծառայությունների մատչելիության խնդիրը (մասնավորապես՝ գյուղական համայնքներում և ցածր եկամուտ ունեցող բնակչության շրջանում դեռևս կարող են լինել բանկային և վճարահաշվարկային ծառայությունների հասանելիության որոշակի սահմանափակումներ), և վերջապես՝

– չհստակեցված իրավական կարգավորումները (անկանխիկ գործառնությունների ոլորտում օրենսդրության բացերը հաճախ առաջացնում են չհստակեցված կամ անհամաչափ իրավական կարգավորումներ, որոնք վերաբերում են անկանխիկ գործառնություններ իրականացնողների շրջանակին, թույլատրելի չափերին, անվտանգությանը և այլն):

Վերը բերված բացասական կողմերը ցույց են տալիս, որ անկանխիկ գործառնությունները, չնայած իրենց արդյունավետությանն ու կատարման արագությանը, ունեն նաև որոշակի ռիսկեր, որոնք կարող են նշված համակարգի համար խտրական լինել: Եվ հետևաբար, անհրաժեշտ է նշված ռիսկերը հաշվի առնել տնտեսական կյանքում անկանխիկ գործառնությունների լայնորեն կիրառումից առաջ:

Անկանխիկ գործառնությունների ոլորտում չհստակեցված իրավական կարգավորումները խնդիրներ են առաջացնում շատ երկրներում՝ կապված ինչպես գործառնությունների ապահովության, այնպես էլ տվյալների պաշտպանության ու հետագա վերահսկողության հարցերի հետ, մասնավորապես.

Հնդկաստանում անկանխիկ վճարումների խթանման նախաձեռնությունները նպատակ ունեն ներառել ավելի մեծ թվով քաղաքացիների ֆինանսական համակարգում՝ զարգացնելով թվային տնտեսության ներուժը և նվազեցնելով կանխիկ շրջանառության ծավալները: Հատկապես 2016 թ.-ի «դեմոնետիզացիայի» միջոցառումները, որոնք ուղղված էին բարձր արժեք ունեցող թղթադրամների շրջանառությունից դուրսբերմանը, ստիպեցին հանրությանը արագորեն անցնել անկանխիկ վճարային համակարգերի: Այդուհանդերձ, երկրի հատկապես գյուղական շրջաններում, բնակչությունը բախվում է տեխնոլոգիական և իրավական խոչընդոտների, որոնք սահմանափակում են թվային վճարային տեխնոլոգիաների կիրառումը և բացասաբար անդրադառնում անձնական տվյալների անվտանգության և իրավական պաշտպանության վրա[a]:

Չինաստանը խթանում է անկանխիկ վճարումները, մասնավորապես՝ «թվային յուանի» ներդրմամբ: Միևնույն ժամանակ սահմանափակում է կրիպտոարժույթների օգտագործումը՝ տեղական թվային արժույթի համակարգի աջակցմամբ: Սակայն այստեղ ևս բաց են մնում տվյալների պաշտպանության հարցերը և քաղաքացիների՝ իրենց ֆինանսական գործարքների նկատմամբ իրավունքների անխոչընդոտ իրացումը՝ հատկապես քաղաքացիների վարքագիծը վերահսկող սոցիալական գնահատման համակարգի զարգացման պայմաններում[b]:

ԱՄՆ-ում չկան համընդհանուր կարգավորումներ, որոնք հստակորեն կարգավորում են անկանխիկ գործառնությունների գործընթացները բոլոր նահանգներում: Շատ նահանգներ ունեն իրենց սեփական օրենքները, որոնք կարող են տարբեր կերպ անդրադառնալ կրեդիտային քարտերի և էլեկտրոնային դրամապանակների բազաներում անձնական տվյալների պահպանությանը: Այսպիսով, ԱՄՆ-ում անկանխիկ գործարքների տարածումը խրախուսվում է, սակայն դրա հետ կապված մի շարք իրավական հարցեր մնում են չլուծված, հատկապես կիբեռանվտանգության և տվյալների պաշտպանության տեսանկյունից[c]:

Ռուսաստանը ձեռնամուխ է եղել անկանխիկ գործարքների խթանմանը, սակայն այստեղ առանձնահատուկ մարտահրավեր են բերում տվյալների պաշտպանության և միջազգային փոխանցումների սահմանափակումները: Տվյալների պաշտպանության օրենսդրության համաձայն՝ միջազգային ընկերությունները պարտավոր են պահպանել ռուսաստանցիների անձնական տվյալները միայն Ռուսաստանի սերվերներում, ինչը սահմանափակում է միջազգային ընկերությունների հետ համագործակցությունը և մեծացնում իրավական հակասությունների ռիսկը: Միևնույն ժամանակ ռուսական օրենսդրությունը դեռևս չի սահմանում ճշգրիտ կարգավորումներ կրիպտոարժույթներով և վիրտուալ ակտիվներով կատարվող գործարքների վերաբերյալ, ինչի պատճառով վիրտուալ հաշիվների օգտատերերը տարբեր իրավական հարցերի առաջ են կանգնում, վերջիվերջո նաև դատավարական գործընթացների դեպքում[d]:

[a] Աղբյուրը՝ URL:https://www.ibanet.org/article/FDA1D6FA-E429-447E-BE90-C868EC42BBE7

[b]Աղբյուրը՝URL:https://lawpath.com.au/blog/what-are-the-privacy-implications-of-a-cashless-society, URL:https://abmagazine.accaglobal.com/global/articles/2021/dec/business/cashing-in-on-going-cashless.html.

[c] Աղբյուրը՝ URL: https://www.ibanet.org/article/FDA1D6FA-E429-447E-BE90-C868EC42BBE7.

[d] Aleksandr P. Alekseenko, «Russian Legal Policy Regarding Digitalization», Amurcon 2020: International Scientific Confer..10.15405/epsbs.2021.06.03.7.
(URL:https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2021.06.03.7).

Ճապոնիայում աննախադեպ աճ է գրանցվում անկանխիկ վճարումների ոլորտում՝ մեծապես կենտրոնանալով նորարարական տեխնոլոգիաների, այդ թվում՝ անկանխիկ վճարումների վրա (հատկապես QR կոդեր և թվային դրամապանակներ): Սակայն, տվյալների պաշտպանության, ինչպես նաև բլոկչեյն և արհեստական բանականության ոլորտներում կարգավորման բացերը դժվարացնում են նորարարական տեխնոլոգիաների կայուն զարգացումը: Տվյալների պաշտպանության խիստ և հստակեցված կանոններ չկան, ինչը կարող է խնդիրներ առաջացնել՝ անձնական տվյալների գաղտնիության և խարդախությունների կանխարգելման հարցերում[e]:

Եվրամիությունում (ԵՄ) թեև գործում է PSD2 (Payment Services Directive 2) կարգավորումը՝ կապված վճարային ծառայությունների հետ, այնուամենայնիվ կան տարբերություններ անդամ երկրներում տվյալների պաշտպանության ու անվտանգության չափանիշների իրականացման հարցերում: Բացի այդ, եվրոպական որոշ երկրներում տեխնոլոգիական զարգացումներն առաջ են անցնում օրենսդրական փոփոխություններից, ինչն առաջացնում է իրավական անորոշություն, օրինակ՝ արհեստական բանականության կիրառումը վճարային համակարգերում, որի համար դեռևս հստակ կանոնակարգեր չկան: ԵՄ-ում անկանխիկ գործարքների զարգացումը կարգավորվում է մի շարք ստանդարտներով, որոնք հիմնականում ուղղված են ֆինանսական հաստատությունների և սպառողների պաշտպանությանը: Սակայն, անկանխիկ գործարքների ընդհանուր տարածման հետևանքով մեծանում է պահանջարկը տվյալների պաշտպանության նկատմամբ, իսկ կիբեռանվտանգության սպառնալիքները շարունակում են մնալ գլխավոր խնդիրներից մեկը[f]:

Հայաստանի Հանրապետությունում մինչև 18.01.2022թ.-ին ընդունված «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը, մեծ հաշվով, դրամարկղային գործառնությունների վերաբերյալ իրավական կարգավորումները սևեռված էին կազմակերպություններում ապրանքների և ծառայությունների իրացման կամ ձեռք բերման գործարքների դիմաց վճարման պարագայում կանխիկ դրամի՝ դրամարկղ մուտքի և դրամարկղից ելքի գումարային սահմանափակումների (օրական և ամսական կտրվածքներով) և դրանց ժամկետային միջակայքերի վրա:

«Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենքի 2022թ.-ի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ է մտնելով՝ կարգավորվել է ՀՀ տարածքում ապրանքների և գույքի օգտագործման ու օտարման դիմաց, աշխատանքների կատարման և ծառայությունների մատուցման գործարքների դիմաց, աշխատավարձերի, կրթաթոշակների, կենսաթոշակների, նպաստների, փոխառությունների, ներկայացուցչական ծախսերի, գործուղման նպատակով կատարվող անկանխիկ ձևով վճարումների, ինչպես նաև անկանխիկ գործառնությունների հետ կապված այլ հարաբերությունները: Օրենքը տարածվում է ՀՀ տարածքում փաստացի վճարում նախատեսող (փաստացի վճարված) գործարքների վրա:

Հարկ է նշել, որ քննարկվող թեմայի շրջանակներում չհստակեցված իրավական կարգավորումների խնդրից անմասն չի մնացել նաև վերոնշյալ օրենքը:

Այսպես. «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենքի[g] 3-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է հետևյալ հիմնական հասկացությունը և վերջինիս իմաստը. «***անկանխիկ ձևով գործառնություն (վճարում)***՝ *կանխիկ կամ անկանխիկ եղանակով նախաձեռնած վճարում, որն ուղղված է (փոխանցվում է) շահառուի (վճար սպասողի) բանկային հաշվին, կամ անկանխիկ եղանակով նախաձեռնած վճարում, որն ուղղված է*

[e] Աղբյուրը՝ URL:https://lawpath.com.au/blog/what-are-the-privacy-implications-of-a-cashless-society.

[f] Simon Fuller, «Digital finance: shift towards 'cashless society' raises legal and policy questions», (URL:https://www.ibanet.org/).

[g] «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 18.01.2022, ՀՕ-12-Ն):

(փոխանցվում է) շահառուի (վճար սպացողի) էլեկտրոնային փողի հաշվին: Ընդ որում, անկանխիկ եղանակով նախաձեռնած վճարում է համարվում նախաձեռնողի բանկային կամ էլեկտրոնային փողի հաշվից կատարված վճարումը (փոխանցումը).

Նշված դրույթում հստակեցված չէ, մասնավորապես՝ «…. **կանխիկ** …. **եղանակով նախաձեռնած վճարում** ….» ձևակերպումը, ինչը հիմնականում տարակարծիքության տեղիք է տալիս՝ կասկածի տակ դնելով հիշյալ օրենքում ամրագրված «*անկանխիկ ձևով վճարումների և անկանխիկ գործառնությունների*» վերաբերյալ հիմնարար սկզբունքները:

Ի դեպ, **էլեկտրոնային փողը**՝ ըստ «Վճարահաշվարկային համակարգերի և վճարահաշվարկային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքով[h] սահմանված նշանակության. «…. *թողարկողի նկատմամբ դրամական պահանջ արտահայտող դրամական արժեքն է, որը*՝

- պահվում է էլեկտրոնային սարքի վրա,

- թողարկվում է սպացված դրամական միջոցների դիմաց, որոնց արժողությունը չի կարող ավելի փոքր լինել, քան թողարկված էլեկտրոնային փողի արժեքը,

- ընդունվում է որպես վճարամիջոց թողարկողից տարբերվող այլ անձանց կողմից»:

Այսպիսով, փաստ է, որ էլեկտրոնային սարքի վրա պահվող վերոնշյալ վճարամիջոցի հետ կապված տեխնոլոգիաների զարգացումը նոր հնարավորությունների պահանջ է թելադրում վերահսկողության, հաշվետվողականության և ընթացակարգերի իրականացման արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, գործող մեթոդների ներդրման գործընթացը հաճախ չի հասցնում բավարարել արդի պահանջներին, ինչն արտահայտվում է առաջացած մեթոդաբանական և տեխնոլոգիական վերահսկողական մեխանիզմների խնդիրներով, որոնք էլ դառնում են խոչընդոտ դրամարկղային գործառնությունների արտացոլման ճշգրտության ու թափանցիկության համատեքստում: Եթե բանկային հաշիվներում արտացոլված տեղեկատվության անճշտության դեպքում՝ նկատի ունենալով մարդկային գործոնը, պատասխանատվություն է կրում ֆինանսական հաստատությունը, ապա օնլայն բանկինգով կամ բջջային հավելվածներով **վճարահաշվարկային համակարգերի դեպքում վճարային գործիքներով գործարքի կատարման ճշգրտության ապահովումը կախված է հենց շահառուի կողմից վճարման գործառնության ճիշտ իրականացումից**:

Նույն՝ «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվել է հետևյալ դրույթը. «*Հայաստանի Հանրապետության տարածքում անհատ ձեռնարկատերերի և կազմակերպությունների կողմից 2022 թվականի հուլիսի 1-ից 300,000 Հայաստանի Հանրապետության դրամը գերազանցող …. գործարքների, եթե դրանց մի կողմը ֆիզիկական անձ է, դիմաց վճարումը և վճարի սպացումն իրականացվում են անկանխիկ ձևով՝ անկախ վճարման կարգից, ….: **Բացառություն են կազմում նաև օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց կողմից մանրածախ առևտրում սահմանված կարգով դուրս գրված՝ ԱԱՀ-ի վերադարձի հարկային հաշվով ձևակերպված ապրանքների ձեռքբերման գործարքները, որոնց դիմաց Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կանխիկ դրամով գումարի ընդունման առավելագույն չափը չի կիրառվում***»:

ԱԱՀ-ի վերադարձի հարկային հաշվով ձևակերպված ապրանքների ձեռքբերման գործարքների վերաբերյալ վերոնշյալ դրույթի կիրառության մասով ՀՀ հարկային օրենսգրքի 386-րդ հոդվածով ևս սահմանված է նույնաբովանդակ պահանջ. «*3) մանրածախ առևտրում ապրանքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման կամ ծառայությունների*

[h] «Վճարահաշվարկային համակարգերի և վճարահաշվարկային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 24.11.2004, ՀՕ-150-Ն):

մատուցման յուրաքանչյուր գործարքի դիմաց անհատ ձեռնարկատեր չհանդիսացող ֆիզիկական անձից կանխիկ դրամով գումարի ընդունման առավելագույն չափը սահմանվում է 3 միլիոն դրամ (ներառյալ՝ ԱԱՀ-ի գումարը), ***իսկ եթե մանրածախ առևտրում ապրանքների մատակարարման համար սահմանված կարգով դուրս է գրվում ԱԱՀ-ի վերադարձի հարկային հաշիվ, ապա այդ գործարքների դիմաց Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կանխիկ դրամով գումարի ընդունման առավելագույն չափը չի կիրառվում***»[i]*:*

Պետք է նկատել, որ վերոնշյալ դրույթը հակասում է տնտեսությունում անկանխիկ շրջանառության խթանման հիմնական սկզբունքներին, որոնք ուղղված են վճարումների թափանցիկության բարձրացմանն ու հաշվետվողականությանը: Տվյալ դեպքում կանխիկ դրամի ընդունման օրենսդրական բացառությունը կարող է նվազեցնել ստվերային տնտեսության դեմ պայքարի արդյունավետությունը, քանի որ կանխիկ վճարումների նկատմամբ վերահսկողությունն անհամեմատ ավելի բարդ է, այն առումով, որ կանխիկ դրամով գումարի ընդունման առավելագույն չափի բացառությունը որոշակի պայմաններում կարող է խոչընդոտ հանդիսանալ ֆիսկալ կարգապահության և ֆինանսական վերահսկման նպատակների հասանելիության համար, հատկապես երբ խոսքը վերաբերում է օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց կողմից իրականացվող այնպիսի գործարքներին, որոնք կարող են դառնալ աուդիտորական վերահսկողության կամ ֆինանսատնտեսագիտական և հաշվապահական փորձագիտական հետազոտությունների առարկա: Օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց կատարած կանխիկ վճարումները կարող են հեշտությամբ դուրս մնալ հարկային ընդհանուր կարգավորման, մասնավորապես պարտավորությունների հաշվառման համապատասխան մեխանիզմներից, ինչն էլ կարող է բարդացնել այդ գործարքների վերահսկումը:

Հակառակ տեսանկյունից, ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ մի շարք երկրներում, մասնավորապես՝ ՌԴ-ում, կանխիկ վճարումների առավելագույն սահմանափակում նույնպես չի կիրառվում այն դեպքերում, երբ օտարերկրյա պետությունների քաղաքացիները ձեռք են բերում ապրանքներ՝ հետագայում ԱԱՀ-ի վերադարձի նպատակով («Tax Free» համակարգով): Սա թույլ է տալիս, որ այդ անձինք վճարեն կանխիկ՝ անկախ գումարի չափից, եթե նրանք բավարարում են ԱԱՀ-ի վերադարձի համար անհրաժեշտ պայմանները, ինչպիսին է ապրանքի արտահանումը ՌԴ տարածքից որոշակի ժամկետներում: Այդպիսի բացառություն սահմանված է հաճախորդների հարմարավետության ապահովման նպատակով՝ հաշվի առնելով, որ օտարերկրյա այցելուները կարող են նախընտրել կանխիկով վճարել կամ չունենալ տեղական բանկային հաշիվ[g]:

Սակայն, օրինակ, Բելառուսի Հանրապետությունում օտարերկրյա քաղաքացիների կողմից «Tax Free» համակարգում իրականացվող գնումների նպատակով կանխիկ վճարումների բացառիկ պայման չի գործում այնպիսի սկզբունքով, ինչպես ՀՀ-ում և ՌԴ-ում: Անկանխիկ վճարումների համար օտարերկրյա պետությունների քաղաքացիներին առաջարկվում են իրականացնել հավելյալ տեխնոլոգիական միջոցառումներ և թույլատրել վճարելու թե՛ կանխիկ, թե՛ անկանխիկ ձևով: Այսպիսով՝ առևտրային կետերը օտարերկրյա քաղաքացիներին կարող են խրախուսել իրականացնելու անկանխիկ վճարումներ՝

[i] ՀՀ հարկային օրենսգրքի (ընդունված 04.10.2016թ.-ին, ուժի մեջ է 01.01.2018թ.ից) 386-րդ հոդված:
[g] Статья 169.1 Налогового кодекса Российской Федерации.

ֆինանսական վերահսկելիության և գործարքների թափանցիկության ապահովման նպատակով[k]:

Պետք է համաձայնել, որ օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց կողմից մանրածախ առևտրում սահմանված կարգով դուրս գրված՝ ԱԱՀ-ի վերադարձի հարկային հաշվով ձևակերպված ապրանքների ձեռքբերման գործարքների դեպքում ՀՀ տարածքում կանխիկ դրամով գումարի ընդունման առավելագույն չափ չկիրառելը (չսահմանելը) կարող է հանգեցնել ֆիսկալ կարգապահության և վերահսկման նպատակների չիրագործման: Այս պարագայում անհրաժեշտ են իրավական կարգավորման առավել ճկուն մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ օտարերկրյա քաղաքացիներին առաջարկել իրականացնելու հավելյալ տեխնոլոգիական միջոցառումներ և թույլատրել վճարելու թե՛ կանխիկ, թե՛ անկանխիկ ձևով:

Այսպիսով, մեթոդաբանական և տեխնոլոգիական վերահսկողական մեխանիզմների խնդիրները, որոնք էլ դառնում են խոչընդոտ դրամարկղային գործառնությունների արտացոլման ճշգրտության ու թափանցիկության համատեքստում, արդիական կարող են լինել բոլոր տնտեսություններում: Եվ փաստորեն, վերը բերված օրինակներում գերիշխող այնպիսի խնդիրները, ինչպիսիք են՝ կիբեռանվտանգության սպառնալիքները, անձնական տվյալների գաղտնիությունը և խարդախությունների կանխարգելումը, վիրտուալ հաշիվների օգտատերերի տարբեր իրավական հարցերը դատավարական գործընթացների դեպքում, քաղաքացիների՝ իրենց ֆինանսական գործարքների նկատմամբ իրավունքների ճիշտ և անխոչընդոտ իրացումը և, ընդհանուր առմամբ, տեխնոլոգիական և իրավական խոչընդոտները, որոնք սահմանափակում են թվային վճարային տեխնոլոգիաների կիրառումը և բացասաբար անդրադառնում անձնական տվյալների անվտանգության ու իրավական պաշտպանության վրա, պետք է լինեն պետության համար առաջնային լուծում պահանջող վերահսկման մեխանիզմների ներդրման փաթեթներում:

Գրականության ցանկ

1. Aleksandr P. Alekseenko, «Russian Legal Policy Regarding Digitalization», Amurcon 2020: International Scientific Confer.. 10.15405/epsbs.2021.06.03.7. (URL:https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2021.06.03.7).
2. Simon Fuller, «Digital finance: shift towards cashless society' raises legal and policy questions», (URL:https://www.ibanet.org/).
3. «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 18.01.2022թ., ՀՕ-12-Ն):
4. «Վճարահաշվարկային համակարգերի և վճարահաշվարկային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 24.11.2004, ՀՕ-150-Ն):
5. ՀՀ հարկային օրենսգիրք (ընդունված 04.10.2016թ.-ին, ուժի մեջ է 01.01.2018թ.ից):
6. Налоговый кодекс Российской Федерации (НК РФ) (принят 05.08.2000 N 117-ФЗ, ред. от 29.10.2024).
7. Постановление Совмина РБ от 08.01.2013 № 13 "О некоторых вопросах организации работы по возврату налога на добавленную стоимость в случае вывоза товаров за пределы таможенной территории Евразийского экономического союза".

[k] Постановление Совмина РБ от 08.01.2013 № 13 "О некоторых вопросах организации работы по возврату налога на добавленную стоимость в случае вывоза товаров за пределы таможенной территории Евразийского экономического союза".

ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ КАССОВЫХ ОПЕРАЦИЙ

Мамиконян К.О., Степанян Л. С.

В статье рассматриваются проблемы методологии точности и прозрачности отражения кассовых операций в контексте проведения экспертных исследований.

Роль контроля за кассовыми операциями в современных социально-экономических условиях становится все более значимой как в предпринимательской сфере, так и в государственной контрольной системе, а также в самых простых социальных потребностях общества, особенно когда экономические отношения быстро развиваются, фиксируя трансформации. Развитие информационных технологий диктует потребность в новых возможностях для повышения эффективности контроля, подотчетности и выполнения процедур. Тем не менее, существующие методы часто не соответствуют современным требованиям, что проявляется в возникших проблемах методологических и технологических механизмов контроля, которые становятся препятствием для точности и прозрачности отражения кассовых операций.

***Ключевые слова**: кассовая операция, банк, платежная система, информационные технологии, экспертиза.*

ISSUES OF METHODOLOGY IN EXPERT RESEARCH OF CASH OPERATIONS

Mamikonyan K., Stepanyan L.

The article discusses the issues of the methodology of accuracy and transparency in the reflection of cash operations in the context of conducting expert research.

The role of cash operations control is becoming increasingly important in the current socio-economic conditions, both in entrepreneurship and in the state control system, as well as in the most basic social needs of society, especially when economic relations are rapidly developing, marking transformations. The development of information technologies dictates the need for new opportunities to improve the efficiency of control, accountability, and procedural execution. Nevertheless, the existing methods often fail to meet current requirements, which is reflected in the emerging problems of methodological and technological control mechanisms, which become obstacles to the accuracy and transparency of reflecting cash operations.

***Key words**: cash operation, bank, payment system, Information technologies, expertise.*

Ներկայացվել է խմբագրության 10.09.2024
Ընդունվել է տպագրության 15.11.2024